

2025, Vol. 6(1), 319-336
© The Author(s) 2025
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2025.215
Article type: Research Article

Received: 14.08.2024
Accepted: 22.01.2025
Published Online: 25.02.2025

Nehir Gündoğdu*

Çocukizm ve Yöntem Olarak Çocuk: Çocuk ve Yetişkin Konumlarını Sorgulama

Childism and Child as Method: Questioning the Positions of Child and Adult

Öz

Bu makale, *çocukizm* ve *yöntem olarak çocuk* yaklaşımlarını odağına alıyor. *Çocukizm* yetişkin normları değiştirerek çocukların güçlenmesi için geliştirilmiş eleştirel bir mercektir. *Yöntem olarak çocuk* ise çocuk(lara) atfedilen konumlar üzerinden sosyo-politik uygulamaları analiz eden eleştirel bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımlar çocukluk sosyolojisinin çocuk ve çocukluğu teorileştirmesiyle gelişen *çocukluk çalışmalarına* çocuk(luk)ları düşünmede yeni yollar öneriyorlar. Bunu yaparken özellikle feminist ve postkolonyal çalışmalarla yakın temaslar kuruyorlar. Sadece *çocukluk çalışmalarına* katkı sunmakla kalmıyor, aynı zamanda yetişkin bilgi üretme biçimlerini sorgulamaya davet ettikleri sosyal bilimleri, çocuk(luk)ları analizlere daha çok dahil etmeye çağırıyorlar. Bu çalışma da söz konusu yaklaşımların yetişkin bilgi üretimi eleştirilerini ve çocuk-yetişkin ikilemi ötesindeki düşünme pratiklerini öne çıkarıyor. Böylece Türkçedeki sınırlı *çocukluk çalışmaları* literatüründe bu yaklaşımlar için alan açmaya çalışıyor ve bu yaklaşımların gelecekteki tartışmalara sunabileceği teorik ve metodolojik önerilerini görünür kılmayı umuyor.

319

Abstract

This article focuses on *childism* and *child as method* approaches. *Childism* is a critical lens developed to empower children by changing adultist norms. *Child as method* is a critical approach that analyses socio-political practices through the positions attributed to child(ren). These approaches offer new ways of thinking about child(ren) in *childhood studies*, which have developed out of the sociology of childhood's theorisation of children and childhood. In doing so, they especially draw on feminist and postcolonial studies. Moreover, they not only contribute to *childhood studies* but also invite social sciences to include child(ren) more in their analyses and question adultist ways of producing knowledge. This study highlights these approaches' critiques of adultist knowledge production and their thinking practices beyond the child-adult dichotomy. Thus, it tries to open up space for these approaches in the limited Turkish literature on *childhood studies*; and hopes to make visible the theoretical and methodological suggestions that these approaches can offer to future debates.

Anahtar Kelimeler

Çocukizm, yöntem olarak çocuk, çocukluk çalışmaları, çocuk-yetişkin ilişkileri, yetişkincilik

Keywords

Childism, child as method, childhood studies, child-adult relations, adultism

* Kilis 7 Aralık Üniversitesi, nehirgundogdu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4320-4404.

Giriş

“Çocukların neden oy verme hakkı yok?”, “Çocuklara okula gitmek isteyip istemediklerini neden soramıyoruz?”, “Okulda alınan kararlarda neden çocukların fikirleri sorulmuyor?” gibi soruları ilk duyduğumda, “çocuk bu, ne anlar ki oydan, haktan?” diye düşünmüş, böyle bir tartışmayı yapmayı garip bulmuştum. Bu soruları garip buluyor olmam Türkiye’de geçen çocukluk deneyimimle yakından ilgiliydi; bunlar “yetişkin dünyası” ile ilgili konulardı. Çocukken beni ilgilendiren konularda alınan kararlarda fikrimin sorulduğunu deneyimlememiştim.¹ Çocukluk sosyolojisinin hareket düzlemi olan “çocuk ve çocukluğun toplumsal inşalar olduğu” söylemini, çocuk öznelliğinin tartışıldığı bir toplumsal bağlamı deneyimlediğim, çocukluğun farklı tahayyül edildiğini gözlemlediğimde daha iyi kavradım. “Çocuk her yerde aynı çocuk” değildi; tıpkı yetişkinler gibi çocuklar da içinde buldukları koşullara göre etkilenen ve etkileyen öznelerdi. Ancak garip bulduğum bu soruların farklı çocuklukların varlığını ortaya koymaktan ziyade, dışlayıcı ve baskıcı normatif çocukluk anlayışlarının yetişkini egemen olarak konumlandırmasını sorgulama amacı taşıdığını söylemek gerek.

Çocukluk çalışmaları (*childhood studies*), çocukluk sosyolojisinin ağırlığının yadsınamayacağı ancak disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak, eşitsiz yetişkin-çocuk ilişkilerini anlama ve dönüştürme çabasıyla sosyal bilimlere müdahalede bulunuyor. *Çocukluk çalışmalarının*, yetişkin odaklı toplumsal düzeni ve bilgi üretme biçimlerini kapsamlı eleştirisi, bu anlamda yetişkin ve çocuğun yeniden tanımlanmasını elzem kılıyor. Disiplin; çocuk hakları, çocuğa karşı önyargılar, yetişkin tahakkümü gibi konuları farklı perspektiflerden ele alarak; çocukların diğer insanlar, türler ve objelerle ilişkilerini yeni tartışma izlekleri üzerinden anlamaya imkan sunuyor. Bunu yaparken, aktivist/politik bir hareket olarak feminizmin cinsiyetçi toplumsal düzeni değiştirmeye dönük tartışmalarını çocuk-yetişkin ilişkilerine uyguluyor ve yetişkin düzeni buradan sorguluyor (Alanen, 2016; Mayall, 2002; Wall, 2019).

Gerek akademik gerek toplumsal alanda çocuk(luk)lara² bakıştaki değişimi çoğunlukla yetişkinlerin üstlendiği görülüyor. Her ne kadar çocukların “sivil itaatsizlik” eylemleriyle kimi zaman yetişkinleri düşünmeye teşvik etmesi (Biswas ve Matties, 2022) çocukların toplumsal meselelere dair aktif pozisyonlar aldıklarına işaret olsa da akademik ya da toplumsal hareketlere öncülük etme konusunda yetişkinlerle aynı konumlarda değiller.³ Diğer bir deyişle bu çalışma da dahil olmak üzere konusu çocuk(luk)lar olan araştırmalar, projeler, hak temelli hareketler çoğunlukla yetişkinler tarafından yürütülüyor. Bunu belirtirken amacım çocuklarla ilgili meselelerin ancak çocuklar tarafından ele alınabileceği gibi sınırlı bir argümana işaret etmek değil elbette. Vurgulamak istediğim çocuğu, yetişkini ve hatta diğer tüm tür ve objeleri katı sınır ve sınıflandırmalara maruz bırakmadan, öznellik inşalarını karşılıklı ilişkiler ve geçişken bağımlılıklar evreninde anlama gereksinimidir. Eşitsiz çocuk ve yetişkin ilişkisinde çoğunlukla egemen konumda olan yetişkinlerin, çocukların uğradığı eşitsizlikleri sorunsallaştırma çabaları bir tür hiyerarşik ilişkiselliğin göstergesi olarak okunabilir. Burada sorulması gereken

yetişkin ve çocuğa yüklenen tarihsel/toplumsal anlamların, çocukların pasivize edilmelerinde ya da karar alma süreçleri dışında tutulmalarında nasıl bir rol oynadığıdır.

Dolayısıyla bu çalışma yetişkini çoğunlukla “egemen”, “fail”, “birey”; çocuğu ise “mağdur”, “pasif”, “bireyselleşmemiş” gibi pozisyonlara sıkıştıran ikili ilişkilerin nasıl üretildiğini tartışan ve aynı zamanda bu ilişkileri dönüştürme çabasına giren iki yaklaşımı odağına alıyor. Güncel çocukluk tartışmalarında öne çıkan bu yaklaşımlardan ilki çocukların kuşak ilişkilerinde “öteki” olarak konumlanmasına itiraz eden “çocukizm” (*childism*); diğeri ise belirli bir ahlaki-politik talepler dizisini önceden belirlemekten ziyade bir araştırma analitiği sunan “yöntem olarak çocuk” (*child as method*) (Burman, 2023a: 1025) yaklaşımıdır. Çalışma feminist, postkolonyal ve postyapısalcı çalışmalardan ilham alan söz konusu yaklaşımların, çocuk-yetişkin ikilemi ötesinde düşünme pratiklerine ve toplumsal eşitsizlikleri dönüştürme çabalarına ışık tutmayı hedefliyor. Ayrıca, Türkçede ve Türkiye bağlamında çok az tartışılmış olan *çocukizm* (Aksu, vd., 2022; Demiral, 2021; Dikmen Özarslan, 2023) ile neredeyse hiç ele alınmamış olan *yöntem olarak çocuk* yaklaşımlarını görünür kılarak Türkçe çocukluk sosyolojisi literatürüne katkıda bulunmayı amaçlıyor. Tartışmanın hedeflerine ulaşmak için çalışma öncelikle *çocukluk çalışmalarındaki* dönüşümleri ele alıyor, ardından ilgili yaklaşımların argümanlarını, çocuk-yetişkin ikilemini aşmada ne tür yollar önerdiklerini ve örnek çalışmalarda bu yaklaşımların nasıl kullanıldıklarını inceliyor. Son olarak bu yaklaşımları benzerlik ve farklılıkları üzerinden karşılaştırarak, olası katkı ve sorunları ile ele alıyor.

Çocukluk Çalışmaları

Çocukların kategorik olarak öteki görülmesinin ve çocukluğun bir dönem olarak sınırlarının çizilmesinin modern yaşam koşullarıyla ilişkili olduğunu tartışan birçok çalışma bulunuyor (Mayall, 2002; Prout, 2005; Postman, 1994). Tarihsel olarak çocuk olmak ve çocukluk dönemine dair farklı toplumsallıkların mevcudiyeti bir tarafa, bu çalışmalarda çocukluk ve yetişkinliğin ayrı ve ilişkisiz süreçler olarak kurgulanmasının esasen modernleşmeyle belirginleştiği argümanı öne çıkıyor. Modern toplumlarda çocuk ve yetişkin arasındaki sınırların, zorunlu okullaşma, çekirdek aileye geçiş, ahlaki ayrışmalar gibi pratiklerle çizilmesi, çocuk ve yetişkini iki ayrı hatta karşıt kategorilere hapsederken, yetişkini özne çocuğu da yetişkine bağımlı bir nesne olarak yapılandırıyor (Ariès, 1962; Illich, 1971). Çocuğun, yetişkin eylem (çalışmak gibi) ve düşüncelerinden (cinsellik, ölüm gibi düşünceler) ayrıştırılması hatta kimi zaman kurtarılması gerektiği inancı toplumsal normlar (ayıplamak gibi) ve yasalarla (Çocuk Hakları Sözleşmesi ya da Uluslararası Çalışma Örgütü gibi) sağlanmaya çalışılıyor. Özellikle gelişimsel psikoloji teorilerini referans alan bu ayrıştırma düzenlemeleri, yetişkinin “üstün” konumunu pekiştiren bir eğilime sahip oluyor.

Ancak 1980’li yıllarla birlikte “yeni çocukluk sosyolojisi”nin (*new sociology of childhood*) çocukların öznelliğini tartışmaya ve modern inşaları daha fazla sorgulamaya başladığı görülüyor. Çocuk failliğini, indirgenmiş çocuk tanımı (Batılı çocuk) yerine farklı çocuklukları

ve çocuk-yetişkin arası eşitsiz güç ilişkilerini anlamayı odağına alan takip eden tartışmalar, *çocukluk çalışmalarının* ayrı bir disiplin olarak gelişmesini sağlıyor (James, Jenks ve Prout 1998; Mayall 2002; Qvortrup 1993). *Çocukluk çalışmaları*, feminist teoriden de esinlenerek, eşitsizlik üreten toplumsal inşaları, çocukların ötekilikleri, cinsiyet düzenine benzerlikler içeren kuşak düzeni ve yaşçı sınıflandırmalar bağlamında gündemlerine alıyor (Alanen, 2009; Mayall, 2002; Rosen ve Twaley, 2018; Thorne, 1987).

Kuşkusuz bu tartışmaların *çocukluk çalışmalarının* bir disiplin olarak gelişmesinde ve kendi kavramlarını şekillendirmesinde önemli bir rolü oluyor (Alanen, vd., 2018; Canosa ve Graham, 2020; Cook, vd., 2018; Hammersley, 2017; Tisdall ve Punch, 2012). Özellikle *çocukluk çalışmalarındaki* kuşak tartışmasının farklı disiplinlerden çalışmalara doğru genişletilmesinin önemi çeşitli çalışmalarda dile getiriliyor (Esser, vd., 2016; Punch, 2020). Yine de kuşak kavramı ve güncel çocukluk tartışmalarının ne çocukluk sosyolojisi, ne feminist teori, ne de diğer disiplinler tarafından hak ettiği ilgiyi görmediği tartışılıyor (Punch, 2020; Wall, 2019). Bu anlamda Punch (2020: 132), çocuk ve yetişkinin karmaşık bir kuşak düzeni içerisinde ilişkilendikleri ve biri olmadan diğerinin var olamayacağı tartışmasını yapan “kuşak düzeni” (*generational order*) kavramına dikkat çekiyor. Alanen (2009: 161-162) *kuşak düzenini*, en geniş anlamı ile “birbirleriyle karşılıklı ilişkiler içinde konumlanarak hareket eden kuşak kategorilerinin yapılandığı bir ilişkiler ağı” şeklinde tanımlıyor. Çocuk kategorisi özelinde ise *kuşak düzeni* kavramı, modern toplumlarda çocukların toplumsal hayata dahil oldukları belirli sosyal konumları sınırlayan bir sistemin varlığı fikri üzerinde temelleniyor (Alanen, 2009: 161). Punch (2020), *kuşak düzeni* kavramının çocuk ve yetişkin ikilemine sıkışması, ampirik çalışmalarla yeterince test edilmemesi, yetişkin-çocuk ilişkilerini tartışmakla yetinip, aynı kuşak içerisindeki ilişkileri anlamada kullanılmaması gibi nedenlerle hak ettiği ilgiyi göremediğine işaret ediyor. Benzer biçimde Warming de (2022: 290), teorik yapıbozum ve yeniden yapılandırmaları mümkün kılacak potansiyeline dikkat çekerek, *kuşak düzeni* perspektifinin *çocukluk çalışmalarının* ötesine uzanan önemini vurguluyor.

Çocuk(luk)lar tartışmalarına ilişkin eleştiriler, yalnızca *çocukluk çalışmaları* alanıyla sınırlı kalmıyor. Örneğin çocuğu yaş ve biyolojik evrensel dönemler üzerinden tartışan feminist çalışmaların yaş, kuşak ve çocuk konularını ihmal ettikleri ve dolayısıyla yetişkin bir bakışa sahip oldukları belirtiliyor (Burman ve Stacey, 2010: 228; Rosen ve Twaley, 2018: 4; Thorne, 1987). Çocukları araştırmalarına dahil eden farklı disiplinlerden çalışmalarda ise çocukların çoğunlukla yoksun ve muhtaç biçimde ele alındıkları ifade ediliyor (Qvarttrup, Corsaro ve Honig, 2009: 3). Diğer yandan güncel araştırma ve tartışmalarda pasif, bağımlı ve mağdur çocuk temsillerinin yerini giderek özne, katılımcı çocuk imajlarına bıraktığı görülüyor. Fakat teorik olarak yeterli ilişkilendirilmenin olduğunu görmek hala mümkün değil (Canosa & Graham, 2020).

Türkiye’deki çocuk(luk)lara dair çalışmaların ise *çocukluk çalışmaları* alanının teorik ve metodolojik tartışmalarından son yıllarda daha fazla yararlanmaya başladığı görülüyor. Demiral’ın (2021) otoriteyi zorlama konusunda çocukların gücünü çocukların perspektifinden

tartıştığı çalışması, Erdiller-Yatmaz, Erdemir ve Demiral'ın (2022) farklı çevrelerde çocukların katılım haklarını pratik etmeleri üzerinden güçlenme deneyimleri çalışması ve Yılmaz ve Demiral'ın (2023) kentsel mekanların çocuklara alternatif bir öğrenme alanı yarattığı ve yaratıcı yöntemler kullanarak çocuk katılımını vurguladıkları çalışmaları ampirik araştırmalara örnek gösterilebilir. Bunun yanında alanın teorik tartışmalarını Türkçe literatüre tanıtmaya çabasında olan çalışmalar (Aksoy-Kumru ve Yılmaz, 2024; Gürdal, 2013; Eraslan, 2019; Erdoğan ve Vakıf, 2020) mevcuttur. Öte yandan, Türkiye'deki çocukluk tartışmalarının çoğunda çocuk katılımı, çocuk failliği ya da çocuk hakları gibi kavramların henüz tartışılmaya başlandığı görülüyor. Ayrıca Türkiye'de çocuk(luk)lara toplumsal ve akademik bakışın *çocukluk çalışmaları* olduğu ve tartışıldığı Batılı bağlamlardan farklı olması bu tartışmaların nasıl bir yolla yapıldığını daha çok düşünmeyi, ve tartışmayı gerekli hale getiriyor.

Çocuk(luk)lar tartışmalarına yönelik eleştiri ve dönüşümler *çocukluk çalışmaları* yeniden düşünmeye elverişli bir zemin sunuyor. Bu eleştirilerin katkıları, aşağıda tartışılacağı gibi, yetişkin-çocuk ilişkilerine daha geniş bir perspektifle bakma iddiasıyla öne çıkan *çocukizm* ve *yöntem olarak çocuk* yaklaşımlarında yoğun olarak görülüyor. Tarihsel ve bağlamsal analizleri vurgulamaları bakımından sosyolojik bir bakışa sahip olan bu yaklaşımlar, çocuk(-luk)ların eşitsiz kuşak ilişkileri içerisindeki inşasına müdahale ediyor. Çocuk(luk)lardan yola çıkarak toplumdaki diğer eşitsiz ilişkileri de dönüştürme umudu taşıyan bu yaklaşımlarda, toplumsal teoride farklı bir izlek yaratma çabası dikkat çekiyor.

Çocukizm: Yetişkinliğe Müdahale

Çocukizm (childism) ilgili literatürde, birbirine tezat anlamlar içeren iki farklı kavramsal kullanıma sahip: Bir taraftan çocuklara karşı ayrımcılığı ifade etmek için kullanılan kavram, diğer taraftan çocukların güçlenmesini odağına alan tartışmalara kaynaklık ediyor.

Kavram, çocukların maruz kaldığı ayrımcılığı ifade eden olumsuz anlamıyla ilk kez Pierce ve Allen (1975: 16) tarafından, çocukların dışlanması ve sömürülmesine dikkat çekmek için “herhangi bir yetişkinin herhangi bir çocuk üzerinde otomatik üstünlük varsayımı” olarak tanımlanıyor. Benzer bir biçimde psikanalist Young-Bruhle da (2012) kavramı çocuklara karşı önyargı ve ayrımcılık anlamında kullanıyor. Çocukizm kavramı, Wall'ın (2019) öncülük ettiği tartışmalarda ve “Çocukizm Enstitüsü” (Childism Institute, 2024) bünyesinde yapılan araştırmalarda ise, çocukların güçlenmesini odağına alan ve bu güçlenmeyi olumlayan bir kullanıma sahip.

Çocukizm kavramının ayrımcılığa mı yoksa feminizmdekine benzer bir şekilde çocuğun güçlenmesine mi karşılık geldiğine dair tartışmalar (MacGillvray, 2022; Biswas, vd. 2024) süregeliyor. Ancak, vurgulamak gerekir ki, bu çalışma kavramın çocuk güçlenmesini ifade eden kullanımını odağına alarak ve kavramın doğrudan tercümesine bağlı kalarak tartışmasını yürütüyor.⁴

Çocukizm esasen felsefe alanı içinden doğuyor ve *çocukluk felsefesinden* farklı olarak çocuğun deneyimini merkeze alıyor. *Çocukizm* tartışmalarıyla çocukluk deneyiminin göz ardı edilmesinin tarihsel temellerini eleştiren araştırmacılar, çocukluğu yeniden düşünme yollarını arıyorlar (Biswas, vd., 2024). Kavram araştırma ve toplum genelinde yetişkinliğin (*adulthood*) yapısını bozmak ve yaş kapsayıcı akademik ve toplumsal tahayyülleri yeniden inşa etmek için gerekli eleştirel bir merceğe olarak tanımlanıyor (Wall, 2019: 1). Buradaki yetişkinlik, çocukların sistematik bir şekilde yaş kaynaklı dışlanmalarına karşılık geliyor. Çocukların yetişkinlerden daha “az” (insan, bilgili, yeterli gibi) oldukları fikrinin gündelik dil ve davranışlarla normalleştirilmesi sorunsallaştırılıyor. Cinsiyetçi ve ırkçı söylem ve eylemlerin toplum ve kurumlara yayılmasına benzer şekilde, yetişkinliğin de her yerde görülebileceği tartışılıyor. Bu anlamda, akademiye yetişkinliğe dikkat çeken Biswas vd. (2024: 753) *çocukizm* üzerine çalışmaların çocuk karşıtı (*anti-children*) değil, çocuk destekçi (*pro-children*) pozisyonundaki yetişkinler tarafından yapıldığını hatırlatırken, bunun tek başına yetişkin formlardan sıyrılmış olmak anlamına gelmediği uyarısında bulunuyor.

Çocukları yetişkin toplumsal düzenin “ötekileri” olarak ele alan *çocukizm*, aynı zamanda çocuklara güçlenme stratejileri sağlayan politik bir gündemi teşvik ediyor. Bu noktada Wall (2022: ny), *çocukizmin* feminizm ve dekolonyalizm ile benzerliğini şu şekilde ifade ediyor:

Feminizm ataerkil varsayımları yıkarak ve cinsiyet kapsayıcı toplumsal normlar geliştirerek cinsiyet ayrımcılığını ele alır. Dekolonyalizm küresel kuzeyin süregelen tahakkümünü açığa çıkarır ve küresel güney tabanından doğan epistemolojileri güçlendirir. Benzer şekilde çocukizm, herkes için ortak normatif yapıları dönüştürmek amacıyla çocuk ve gençleri marjinalleştirilen yaşam deneyimleri karşısında güçlendirerek sistematik ayrımcılıkla mücadele eder.

Çocukluk çalışmaları, yetişkin egemen normları değiştirmek için toplumsal ve politik aktivizme yer verirken; çocukların deneyimlerini ve yetişkin-çocuk ilişkilerini kapsayıcı bir perspektiften anlamaya odaklanıyor. *Çocukizm*, bu anlamda yetişkin kurguların toplumsal ve politik temellerini dönüştürme amacıyla bu tartışmaları daha öteye taşıyor (Wall, 2019, 2023). *Çocukizm*, çocukları araştırma nesnesinden öte anlamlarla kavramaya çalışıyor. Böylelikle çocuk(luk)lar, yetişkinliğin tarihsel normlarını yapıbozuma uğratacak ve yaş-kapsayıcı toplumsal tahayyülleri yeniden inşa edecek prizmalar ya da mikroskoplar haline geliyor (Wall 2019: 4). Ayrıca *çocukizm* çocuk ve yetişkin arası ilişkiyi karşıt bir ikilem gibi kurgulamak yerine, karşılıklı bağımlı bir ilişki üzerinden ele alıyor. Burada bahsedilen karşılıklı bağımlılığın, sadece çocuk ve yetişkin arasındakile sınırlı olmayıp, insan olmayanlarla kurulan ilişkileri de kapsayacak bir şekilde düşünülmesi öneriliyor. Bu noktada *çocukizm* “bağımlı” küçük çocuklar ve “bağımsız” yetişkinler ikilemini, insan varoluşunun çeşitli düzeylerde karşılıklı bağımlılığını vurgulayarak çözmeye çalışıyor (Biswas vd., 2024: 747-748). Bunu yaparken,

insanların duyguları ve eylemliliklerinin sadece diğer insanlarla değil insan olmayanlarla yani hayvanlarla, iklimle, objelerle olan ilişkileri aracılığıyla da şekillendiğini ortaya koyuyor.

Çocukizmin önerdiği çocukist (*childist*) bakış, tıpkı feminist bakış gibi akademi ve topluma yeni bir yerden bakmanın yollarını sunuyor. Çocukist bakışın akademik çalışmalarda nasıl kullanıldığına daha yakından bakıldığında yetişkin düzenin sorgulandığı ve çocukların toplumsal yaşama katkılarının vurgulandığı görülüyor. Örneğin Wall (2019: 4) çocukların politik yurttaşlığına çocukist bir perspektifle bakarken, oy vermenin sadece yetişkinlere verilmiş bir hak olması eleştirisini değil oy kullanma hakkının kendisinin temelden düşünülmesi gerektiğini söylüyor. Wall, oy vermenin, herkesin hatta yeni doğanların bile adil bir şekilde temsil edilebilmesini sağlamak için “kendi adına oy kullanamayan her yaştaki her vatandaşın ek bir vekil aldığı, karşılıklı bağımlı bir ‘vekalet talebi’nde” bulunabilme olanağına sahip olması için yeniden kurgulanması gerektiğini tartışıyor. Biswas ve Mattheis (2022) ise iklim için okul eylemlerini çocukist bir perspektifle değerlendirdikleri çalışmalarında, sokak eylemlerinin hem çocukların kendilerini eğitebilmelerine imkan sağlaması, hem de yetişkinlerin çocuklardan öğrenecekleri şeyler olduğunu göstermesi açısından önemli olduğuna işaret ediyorlar. Ayrıca çocuk ve yetişkinlerin karşılıklı öğrendiği bir eğitim tahayyülünü canlandırdığı ve yetişkin eğitimi dönüştürme noktasında sunduğu olanaklar nedeniyle sokak eylemlerini bir armağan olarak değerlendiriyorlar. Bir başka çalışmada Mattheis (2022), Haraway’ın *Antroposen*⁵ kavramına itirazını çocukist bir yaklaşımla ele alıyor. Haraway (2016) “bebek yapma akrabalık kur!” (*make kin not babies!*) sloganında süregelen doğa yıkımları ve hızla artan insan nüfusuna bir müdahalenin gerekliliğini vurgularken, akrabalığı genetik ve kan bağına dayanmayan yeni ebeveynlik ve aile ilişkileri üzerinden tanımlamayı öneriyor. Diğer yandan Mattheis (2022), Haraway’ın akrabalık üzerine düşüncelerinin çocukları pasifleştirme ve doğayla ilişkilerini soyut bir yerden kurma noktasında yetişkinlik riski taşıdığını ifade ediyor ve bu yaklaşımın çocukist lense ihtiyaç duyduğunu söylüyor. Bunun için de akrabalık ilişkileri üzerine yapılan çalışmaların örneğin *kuşak düzenin* yarattığı eşitsizliklerin üstünden nesiller arası dayanışma ile nasıl gelinebileceği gibi konularda *çocukluk çalışmalarının* önerdiği teori ve yöntemlerden daha fazla yararlanılabileceğini belirtiyor. Mattheis (2022: 520), Haraway’ın “bebek yapma, akrabalık kur!” önerisine karşı bebeklerin (ve daha büyük çocukların) akrabalıklar kurmasına tanıklık etme çağrısında bulunuyor.

Çocukizm, çocukların deneyimlerini daha kapsayıcı bir açıdan düşünme önerisinin yanı sıra, *çocukluk çalışmalarına* yeni bir teorik yaklaşım çağrısında da bulunuyor. Bu çağrının *çocukluk çalışmalarındaki* yapısalcı perspektifin genel olarak çocuk failliğini, postyapısalcı perspektifin ise yaşla ilgili soruları büyük ölçüde görmezden gelmesinden kaynaklandığı görülüyor. Wall, (2019: 10) özellikle postyapısalcı teorinin öteki olarak görülen grupların toplumda marjinalleşmesinin, ancak marjinalin kendisi tarafından yapısökümü ile üstesinden gelineceğini söylemesinin, çocuklar söz konusu olduğunda sorun haline geldiğini vurguluyor. Wall’a göre (2019: 10) *çocukizm*, marjinalleşmenin çözümünü karşılıklı bağımlı ilişkilerin anlaşılmasında görüyor.

Wall, bu tartışmayı daha iyi açıklamak için Spivak'ın “Madun konuşabilir mi?” sorusuna başvuruyor. Bu sorunun soru sorabilme gücüne sahip, madun adına konuşabilmesi için güçlenmesi gerektiğini söyleyen madun olmayan kişi ile kendi adına bağımsızca konuşabilseydi bu soruya gerek bile kalmayacak olan madun arasındaki ilişkiyi işaret etmek için de sorulduğunu vurguluyor (Wall, 2019). *Çocukizm*, bu paradoksal ilişkinin üstesinden madunun, konuşmak için hem kendi adına konuşmayı hem de başkalarından kendi adına bir yanıt almayı talep ettiğini kabul ederek geliyor. Bu bakışa göre madun toplumdaki insan ya da insan olmayanla karşılıklı bağımlı ilişkiler içinde görülerek güçleniyor. Diğer bir deyişle *çocukizm* marjinalleştirilmiş grupların güçlenmesinin egemen normların yerinden edilmesiyle birlikte, toplumdaki karşılıklı bağımlı ilişkilerin farklılıklara duyarlı ve daha yaratıcı bir şekilde kurulmasıyla mümkün olacağını savunuyor. Dolayısıyla çocukist perspektif sadece yetişkin düzeni değil, diğer eşitsizlik biçimlerini anlamak ve çözüm yolları sunmak için de bir kavram seti sunuyor. *Çocukizmin* giderek daha fazla tartışılıyor olması ve çocukist perspektifin farklı disiplinlerdeki artan kullanımı böyle bir eğilime işaret ediyor (Childism Institute, 2024).

Yöntem Olarak Çocuk: Hareket Noktasını Çocukluk Yapmak

326

Burman tarafından geliştirilen *yöntem olarak çocuk* yaklaşımı belirli bir teori ya da metot sunmaktan ziyade bir sorgulama eylemine tekabül ediyor. Burman (2019a) bu yaklaşımı ilk olarak Fanon'un düşünce ve metinlerini eğitime uyguladığı “Fanon, Education, Action: Child as Method” (*Fanon, Eğitim, Aktivizm: Yöntem Olarak Çocuk*) adlı kitabında tartışıyor. Fanon'un kolonyal tahakkümün politik ve kültürel olarak nasıl işlediği ve bireylerde sebep olduğu yıkıcı bedensel ve zihinsel etkileri üzerine çözümlenmeleri Burman'a eğitim süreçlerine dekolonyal bir perspektifle bakma konusunda ilham oluyor. Bu perspektif Fanon'un metinlerinin duygular ve öğrenme arasındaki ayrılmaz bağı ve politik olanın özel olanda kendini nasıl gösterdiği üzerine analizleri ile şekilleniyor. Ayrıca Burman (2019a: 2-3), Fanon'un çalışmalarında yer alan farklı çocuk imgelerinin⁶ çocuğa ilişkin kavramlara yönelik retoriklerin ideolojik olarak nasıl çalıştığını göstermesi nedeniyle *çocukluk çalışmaları* için önemli olduğunu vurguluyor. Fanoncu bir yaklaşım olarak tanımladığı *yöntem olarak çocuğu* dekolonyal (*decolonise*) düşünce ve psikanalitik çözümlenmelerle ilişkilendirerek temellendiriyor. Bu analizlerini toplumsal ve politik uygulamaları çocuk(lara) atfedilen konumlar üzerinden okuyan analitik bir yaklaşım olarak tanımlayan Burman, takip eden çalışmalarında söz konusu yaklaşımın nasıl kullanılabileceğine dair tartışmaları odağına alıyor (Burman, 2018; 2019b; 2019c; 2023a; 2023b; 2023c).

Yöntem olarak çocuğun bir yaklaşım olarak nasıl şekillendiğine daha yakından baktığımızda Burman'ın (2019b), Chen'in (2010) “Yöntem olarak Asya” (*Asia as Method*) metnine odaklandığı görülüyor. Chen'in, kolonyalizm, emperyalizm ve Soğuk Savaş inşalarını sarsmaya dönük stratejik iddialarla teorik çerçevesini oluşturduğu bu metni, ilgili dinamiklerin yönlendirdiği kültürel tahayyül ve öznellik inşalarının çözümlenmesine odaklanıyor. Bunu

yaparken de Doğu ve Batı ikilemini bunları ayırarak değil, tarihsel olarak süregelen ilişkiler ve kültürel iç içe geçişler üzerinden okuma olanağı sunuyor. Ayrıca kolonyal egemenliği belgelemek yerine yerel ilişkilerin, karşılıklı etkileşim ve sentezini vurguluyor. Bu sebeple Burman, Chen'in yerel olanla küreseli ilişkilendiren jeopolitik analizlerinin, çocuğu konumlandırma stratejilerini açıklamaya yardımcı olduğunu düşünüyor. “Yöntem olarak Asya” ona göre iki nedenle *çocukluk çalışmaları* için kritik bir kaynak: (1) kuşak düzeninin çocuk üzerindeki kolonyal ve emperyal müdahalelerden ayrı düşünülmemesi; (2) egemen çocukluk modellerinin Batılı bireysellik anlayışı ile uyumlu hale getirilmesi nedeniyle çocukların sosyopolitik, jeopolitik koşulların dışında ve bu koşullardan bağımsız kurgulanamaması (Burman, 2023a: 1027-28). Bu anlamda çocuk, Burman'a göre, analitik bir düşünüş yöntemi ve “gelişim” anlatısının eleştirisi açısından anlamlı bir uğrak oluyor. “Büyüme” ve “gelişim”ye yönelik eleştiriler, bu kavramların ırk, cinsiyet ve sınıf baskıları yanında, modern, Avrupalı öznellikler inşa eden söylemsel yapılar olduğu iddiasını taşıyor. Dolayısıyla çocukların, çocukluğun ve çocuğun yerel, ulusal, küresel politika ve uygulamalarda “toplumsal yatırım” ve “insan sermayesi” gibi modellerle toplum ve ekonominin gelişim nesnesi konumuna indirgenmesi de bu söylemsel yapılarla yakından ilgili hale geliyor (Burman, 2023a).

Burman'ın *yöntem olarak çocuk* tartışmasında başvurduğu bir diğer referans, Mezzadra ve Neilson'un (2013) göç ve emek konularına odaklanan “Yöntem olarak Sınır” (*Border as Method*) yaklaşımıdır. “Yöntem olarak Sınır” göçmenlerin neoliberal emek süreçlerindeki kilit rolüne vurgu yapıyor. Göçmenlerin “dışlanmaları”nın doğrudan sermaye ve emek üretim süreçlerine etki ettiğini vurgulayan bu yaklaşımdan esinlenerek Burman (2023a: 1028), çocukların da göçmenler gibi dışlanmak suretiyle emek ve sermaye üretimine dahil edildiklerini söylüyor:

Yöntem olarak çocuk, çocuğun/çocukların konumlandırılmasının ve etraflarındaki uygulamaların, bu çocukların yokluğunda veya onları dışlama eyleminde bile, başkaları (diğer çocuklar, ebeveynler, yetişkinler, topluluklar, meslek örgütleri) için olduğu kadar kurumlar ve sistemler için de nasıl verimli çalıştığını ele alır.

Ayrıca bu dışlanma, yetişkin ve çocuk arasındaki ayrım ve ayrıklıkların altını çizerek toplumun ne olduğu ve nasıl işlemesi gerektiğini de vurgulayarak toplumsal kontrol işlevi görüyor.

“Yöntem olarak Asya” ve “Yöntem olarak Sınır” yaklaşımlarının yanı sıra, feminist teoriden doğan kesişimsel teori de *yöntem olarak çocuk* yaklaşımına kaynaklık ediyor. Siyah feminizmden doğan kesişimsel teorinin tıpkı “Yöntem olarak Asya” ve “Yöntem olarak Sınır” yaklaşımlarının yaptığı gibi ırk ve kolonyal sorunları belirginleştirmesi yanında, bilginin hangi konular tarafından üretiliyor olduğunu sorgulaması açısından da *yöntem olarak çocukluk* yaklaşımına rehberlik ettiği görülüyor. Burman (2023b: 247) feminist kesişimsel teorinin

çocukların birbiri ile iç içe geçmiş cinsiyet, ırk, sınıf ve coğrafi pozisyonlarının kuşak ilişkilerindeki eşitsizliklerde ne anlama geldiğine odaklanmayı daha olanaklı kıldığını belirtiyor. Ayrıca belirli bağlamlarda bu kesişen pozisyonların çocukların eylemlerini, etkileşimlerini ve başkaları tarafından nasıl görüldüklerini anlamayı mümkün hale getirdiğini de ekliyor. Böylece kesişimsel teorinin çocukları çocukluk statüsünün ötesinde görebilme olanağı yarattığını tartışıyor.

Burman (2019b: 7) farklı disiplinleri kesiştirdiği, disiplinler arası geçişleri olanaklı kıldığı için *yöntem olarak çocuğu* disiplinler-dışı (*off-disciplinary*) olarak nitelendiriyor. Ayrıca *yöntem olarak çocuğun* farklı metodolojik yaklaşımlarla çalışmaya olanak sağlayan bir yol önerdiğini söylüyor. Buradan hareketle çocuğu, belirli bir yöntem, teknik ya da teoriden ziyade bir araştırma analitiği ve akademik pratikler de dahil olmak üzere kültürel-politik pratikleri okumanın bir yolu; toplumsal ilişkiler ve kurumsal düzenlemelerde bir hareket noktası olarak ele alıyor (Burman 2023b: 247). Böyle bir yaklaşıma örnek olarak Burman ve Millie (2022), Soğuk Savaş sonrası dönemde büyümüş olan katılımcıların çocukluk hafızalarına kolektif biyografiler aracılığıyla odaklanırken, *yöntem olarak çocuk* ile post-sosyalist çocuk(luk)ların ulusal politikadaki rollerini analiz ediyorlar. Bu analizlerde *yöntem olarak çocuk* yaklaşımı çocuk(luk)ların inşasının anneler, ebeveynler, bakım verenler gibi diğer özneleri nasıl organize ettiğini ön plana çıkarmayı sağlıyor. Şöyle ki; çocukluk hikayelerini anlatan yetişkini bugün içinde bulunduğu koşullardan bağımsız değil, Soğuk Savaş jeopolitiği ve sosyalist ideoloji bilgisi ile ilişkili olarak anlamak gerektiğinin altını çizerek, çocuğu/çocukluğu tarihsel ve politik bir okuma yapmaya yarayacak şekilde ele alıyor.

Çocuğun analitik yönetsel bir araç olarak ele alındığı başka bir örnekte ise Burman (2019c), disiplinlerarası bir proje olan “Bulunan Çocukluk” (*Found Childhood*) kapsamında kamusal alanlardaki objeler üzerinden çocukluk dönemine dair analizler yapıyor. Bu proje, sanatsal amaçlar için tasarlanmamış nesnelere bir galeri veya sanat bağlamına yerleştirilerek gündelik eşyaları sanat eserine dönüştürmede mekânın ve mekânsal göstergelerin gücünü ortaya çıkaran “bulunan objeler” adlı sanat pratiğinden esinlenerek çocukluğa ilişkin objeleri odağına alıyor (272). Burman, estetik ya da sanatsal formdaki bir objeden ziyade herhangi bir yere çöp olarak atılmış ya da unutulmuş objelerle birlikte çocuk(luk)lara yüklenen anlamları analiz ediyor. Burman, bir evin yakınındaki çalılarının arasında kafa kısmına şişe geçirilmiş oyuncak bir ayı üzerinden çocuk ve yetişkin ayrımının inşası üzerine sorgulamalar yapıyor (275-80). Örneğin çocuk(luk)ları çağrıştıran oyuncak ayı ile yetişkin eylemi olan alkol tüketimine işaret eden bira ya da şarap şişesinin birleşimi üzerinden yetişkin ve çocukların eğlenme biçimlerini ne gibi koşulların şekillendirdiği sorusunu soruyor. Çocukluğun ayrışan bir alan haline gelme süreçlerinde kültürel olarak oyuncaklar ve oyun oynamanın rollerini anlamaya çalışıyor. Ayrıca Burman oyuncak ayıyı bulduğu bölgenin ve evin tarihine ve güncel ekonomik koşullarda ev kredisi ödemenin zorluğuna dair sorgulamalar yaparak, çocukluğu, çocuklar olmadan da çalışabilmeye dair metodolojik bir yaklaşım sunuyor.

Burman (2023c) başka bir çalışmasında ise, yöntem olarak çocuk yaklaşımı ile çocuk haklarının jeopolitiğini analiz ediyor. Çocuk haklarının Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) ile tanımlanması ve sonrasında sözleşmeyi kabul eden taraflarca tercüme edilip yeniden yorumlanması süreçlerini ulusötesi kültürel ve kültürlerarası dinamikler üzerinden analiz ederek, belirli ulusal bağlamlarda ÇHS ve ilgili (yeniden) formülasyonlarda yer alan çocuk hakları araçlarının, yekpare veya statik olarak değil, siyasi karmaşıklıklarla ilişkili şekilde incelenebileceğini ifade ediyor.

Her ne kadar *yöntem olarak çocuk* yaklaşımı farklı disiplinlerle etkileşen ve kesişen bir yaklaşım olarak şimdiye kadar daha çok Burman tarafından tartışılmış olsa da hem çocuğa dair hem de çocuk vasıtasıyla görülebilecekler için önemli öneriler sunuyor. Çocukluğu anlamak için sadece çocuklara değil, çocukların etkileşimleri ve ilişkilerine de odaklanma gereğini vurgulaması yaklaşımın *çocukluk çalışmalarının* diğer disiplinlerle ilişkisine yeni ufuklar kazandırma ihtimali doğuruyor.

Çocuk(luk)lara Farklı Pencerelelerden Bakmak

Çocukizm ve *yöntem olarak çocuk* yaklaşımları, yukarıda tartışıldığı gibi, buluşan ve ayrılan noktaları ile çocuk(luk)lara farklı perspektiflerden bakmaya dair önemli argümanlar sunuyor. Bu yaklaşımların çocuk(luk)ları, çocukluk çalışmalarının ötesinde düşünmeye ve farklı disiplinleri çocuk(luk)ları analizlerine dahil etmeye davet edebilmelerinin nedeni kuşkusuz barındırdıkları yöntemsel ve politik imkanlar. Çocuğa ve çocukluğa dair bilginin sosyal dünyanın bilgisinden ayrı tutulduğunu ya da bu bilginin yetişkinlerce dahil edildiğini söylemek bize bilginin üretimine dair yöntemsel bir tartışma yürütme imkanı sunuyor. Çocuğa ve çocukluğa dair böylesi sınırlı bir yaklaşımın politikaya yansımalarının ise çocuğun aktör olarak görülmemesi şeklinde vuku bulmasında şaşırtıcı bir şey yoktur. Dolayısıyla *çocukizm* ve *yöntem olarak çocuk* yaklaşımlarının bilgi üretimine ve politikaya müdahalelerine birbirleriyle benzerlikleri ve ayrılıkları noktasından bakmak, hem *çocukluk çalışmaları* alanı ya da çocukluk sosyolojisi alanının akademik gelişimi açısından hem de bilgiyi kimin ne şekilde ürettiğine ve bunun politik sonuçlarına bakmak açısından elzemdir.

Öncelikle her iki yaklaşımın da *çocukluk çalışmalarını* dönüştürmeye dair adımlar attığını söylemek gerekiyor. *Çocukizm*, *çocukluk çalışmalarını* içeriden dönüştürmeyi hedeflerken; *yöntem olarak çocuk* yaklaşımı *çocukluk çalışmalarının* dışına çıkarak disiplinler-dışı bir konumdan bunu yapmaya çalışıyor. Yönteme dair bu fark iki yaklaşım arasındaki temel politik bir ayrıma işaret ediyor: *Çocukizm* yetmişinci düzeni temel sorunsalı haline getirip, bu düzeni dönüştürmeyi odağına alırken; *yöntem olarak çocuk* yaklaşımı eşitsizliklerin, çatışmaların ve karşıtlıkların varlığını yadsımıyor ancak buradan başlamanın ve sadece bu noktalara odaklanmanın çocukların güç uygulayabildikleri alan ve ilişkileri görmeye engel olabileceğini belirterek, dayanışma, birliktelikler ve yakınlıklar kurmaya dair yollar aramayı önceliyor

(Burman, 2023b). Bu sebeple *çocukizm* için çocuk güçlenmesi ve çocuğun topluma katkısının görünür kılınması önemli hale gelirken, *yöntem olarak çocuk* yaklaşımı için güç ya da güçsüzlüğün çocukluğa ya da (gücün çoğunlukla) yetişkinliğe atfedilmesinin altında yatan sebepleri tartışmak öne çıkıyor.

Çocukizm yetişkinin çocuktan öğrenebileceklerini vurgulayarak, çocukların toplumun tüm alanlarına daha fazla dahil edilebilmelerinin olanaklarını arıyor. Diğer yandan, Burman bu arayışın çocukları yarar odaklı bir nesne konumuna sıkıştırma riski taşıyabileceğini ve bu nedenle *çocukizmin* baskın çocuk özneliği vurgusunu eleştiriyor. Burman (2023a: 1026) anti-psikolojik bir yaklaşım olduğunu belirttiği *yöntem olarak çocuğun*, özne, öznellik ve özne odaklı disiplinleri merkez dışına konumlayarak, bunların siyasetini değerlendirmeye çalıştığını ifade ediyor. Bununla beraber, iki yaklaşım da çocukların eşitsiz konumlarını ve bunun tarihsel kaynaklarını sorunsallaştırıyor. Ancak, çocuk biri için özne iken, diğeri için bir hareket noktası haline geliyor. Örneğin çocuk hakları konusu *çocukizmde* çocukların özne olarak hakları ya da uğradıkları haksızlıklar şeklinde dile getirilip, bu hakların çocuklar açısından revize edilmesi ve genişletilmesi gerekliliği olarak tartışılıyor. *Yöntem olarak çocuk* yaklaşımında ise çocuk ya da çocuğun hakları odaklı bir tartışmadan ziyade, mevcut adaletsizlik biçimlerini detaylandırmak ve böylece bu adaletsizlikleri doğallıktan çıkarmak için bizzat çocuk araştırma yöntemi haline geliyor. En olumsuz okumasıyla *çocukizmi* devleti meşrulaştırma ve egemen çocukluk normlarını yineleme olarak gören Burman (2023a: 1027), *yöntem olarak çocuğun* çocuk özneliği tartışmasını reddeden, haksızlık ve eşitsizliklerin normalleştirilmesini sorunsallaştıran ve devlet müdahalesinin önemini ortadan kaldıran bir yaklaşım olarak okunabileceğini söylüyor.

Bu noktadan hareketle *çocukizmin* aktivist bir pozisyon ile güncel koşulların dönüştürülmesi için hareket ettiği ve tıpkı feminizm gibi bir değişim yaratma amacında olduğu söylenebilir. *Yöntem olarak çocuğun* ise yine aktivist bir pozisyon ile ama analiz etme yol ve yöntemlerinin değişimi ile eşitsizliklerin zayıflatılabileceğini vurguladığı görülüyor.

Diğer yandan iki yaklaşım da çocuk ve diğer özneler arası karşılıklı bağımlı ilişkilerin önemini vurguluyor. Bu bakış, çocuğu merkezileştirme kaygısını azaltırken, çocuğun karşılıklı bağımlı ilişkiler içerisindeki rolünü belirginleştirmesi açısından önemli bir yere işaret ediyor. Örneğin egemen yetişkin konumun sürdürülmesinde çocuğa olan bağımlılık bu önemin bir göstergesi olarak okunabiliyor. Ya da Burman'ın göçmenlerin dışlanması vasıtasıyla üretilen sermayeyi, çocuk ve diğerleri arasındaki ilişkiye uyarlaması, çocukların kapitalist ekonomi ve ulus devletin devamlılığı için oynadığı rolü anlama açısından önemli bir analiz sunuyor. Aslında bu bağımlı ilişkileri tartışarak iki yaklaşımın da araştırma analizlerinin içerisine çocuk(luk)ları katma uğraşına giriştiği görülüyor. Çünkü çocuk(luk)ları bağlamından koparılmamış, dinamik ve karmaşık ilişkiler içerisindeki yerleri ile analiz etmek, sadece tek tip bir çocuk(luk) olmadığını değil, aynı zamanda belli bir çocuk(luk) imajının nasıl dayatıldığını anlamayı da olanaklı kılabilir. Böyle bir perspektif aynı zamanda Doğu-Batı, küresel-yerel gibi ayrımlara benzer şekilde, yetişkin ve çocuk arasında çizilen ayrımın toplumsal eşitsizliklerin üretilme-

sinde oynadığı rolü belirginleştirmeye ve böylece bu ayrımın ötesinde bir düşünme pratiğine yol açabiliyor.

Son olarak her iki yaklaşımın da ilişkisellik meselesini insanlar arası ilişkinin ötesinde bir yerden kurma çabasına giriştiklerini vurgulamak gerekiyor. İnsansonrası (*post-human*) ve yeni materyalist yaklaşımların katkıları ile çocuğu sadece yetişkinle ilişkisi üzerinden analiz etmenin darlığını bozmaya yardımcı olan bu perspektif, çocuk(luk)ları daha karmaşık ilişkiler içerisinden okuma olanağı yaratıyor. Çocukların farklı tür ve objelerle karşılıklı bağımlı ilişkileri *çocukizm* için yetiştireci düzenin normatiflerinin aşındığı, hiyerarşik olmayan karşılaşmalara örnek olan ve yetişkinlerin çocuktan öğrenebileceklerinin ortaya çıktığı bir alan olma potansiyeli taşıyor. Ancak bu yaklaşımın çocukların “doğaları gereği” daha yaratıcı ya da eşitlikçi ilişkiler kurdukları fikrinden hareketle çocukları “sıra dışı” konumlaması bakımından sorunlar içerebileceğinin altını da çizmek gerekiyor (Matties, 2022). Fakat Matties (2022: 522) yine de çocukların “bozulmuş” sistemden henüz yetişkinler kadar zarar görmedikleri için yetişkinlere örnek olabilecek heteronormatif, antroposentrik ve hümanist anlayışlarla özdeşleşmeyen ilişkilene biçimleri sunabileceklerini belirtiyor. Bu noktada Deszcz-Tryhubczak ve Garcia-Gonzalez (2023: 1048) farklı yöntemlere olan gereksinimi insan merkezli bir *çocukizmdense* farklı *çocukizmleri* tartışmanın gerekliliği ile ilişkilendiriyorlar. Bu şekilde yeni bilgi üretmeye değil, insansonrası iç içe geçmişliklerde ortaya çıkan süreçlerin içine dalmaya ve onları toparlamaya çalışmadan, tekillikleri ve akışkanlıkları içinde kaydetmeye yönelik yöntemler gerektiğini belirtiyorlar.

Diğer yandan *yöntem olarak çocuk* yaklaşımı çocuğu merkez-dışı konumlayarak, insansonrası ilişkilerde çocukların yaratıcı ya da sıra dışı konumlarda olduğu varsayımını en baştan sarsıyor. Örneğin Burman’ın (2019c: 280) bulduğu oyuncak ayı onu bırakan veya kaybeden çocuğun (veya yetişkinin) bir göstereni olarak veya o çocuğun özneliği veya niyetini yorumlamanın ya da bunlara erişmenin bir yolu olarak ele alınmıyor. Daha ziyade oyuncak ayı insanların sosyal ilişkilerini içeren, ancak onlara ayrıcalık tanımayan daha geniş nesne ve ilişkiler kümesinin (sömürgecilik ve emperyalizm gibi) bir göstergesi olarak analiz ediliyor.

Sonuç

Bu çalışma, sosyal bilimsel bilginin üretiminde yetiştireci perspektifi eleştiren yaklaşımlardan en önemli ikisine odaklanarak onları kurucu isimlerinin fikirleri bağlamında tartışıyor. Bu bağlamda *çocukizm* yaklaşımını ağırlıklı olarak Wall’ın çalışmaları, *yöntem olarak çocuk* yaklaşımını ise Burman’ın çalışmaları üzerinden ele alan metin, dönüşüme açık bu yaklaşımların hem çocukluk çalışmalarına hem de diğer disiplinlere farklı görme, düşünme ve sorgulama yolları sunduğunu göstermeye çalışıyor. Yetiştireci kurguların toplumsal ilişkilerin düzenlenmesindeki rolünü tartışmanın sosyal bilimlerce çoğunlukla göz ardı edilmiş olduğunu düşündüğümüzde, bu yaklaşımların önemi aşikar. Çocuk(luk)lara dair analizleriyle bu iki yaklaşım, sosyal bilimlere, gerek bilgi üretiminde gerekse politikalarda yeniden üretilen bu yetiştireci

bakışı yerinden etmeyi öneriyor. Bunun için de araştırmacıları mevcut yetişkin pozisyonlarını ve olası yetişkinci varsayımlarını daha fazla sorgulamaya davet ediyorlar.

Feminizm ve postkolonyalizm gibi eleştirel düşünmeyi disiplinlerarası bir yerden yapmaya çalışan bu yaklaşımlar toplumsal ve politik aktivizm yapmaya çalışıyorlar. Bu tartışmalarda, cinsiyetçi ve ırkçı normlara benzer şekildeki yetişkinci normların toplumsal rollerinin değiştirilme/dönüştürülme çabası örgütlenmeye çalışılıyor. Avrupalı kolonyalizmin çocuk(luk)ları anlamamızdaki etkisini yerinden etmede, çocuğun da sömürgeleştirilenin de “geliştirilmesi” gerektiği söylemini eleştirilerinin merkezi bir yerine koyuyorlar. Ayrıca feminizm gibi *çocukizm*, çocuğun deneyiminden sosyolojik bir bakış geliştirme yoluna girerken, *yöntem olarak çocuk* kesişimsel feminizmden esinlenerek farklı baskı biçimlerinin yarattığı eşitsizliklerin doğallığını bozmayı amaçlıyor.

Çocukluk sosyolojisinin çocuklukları teorize etmeye başlaması ile gelişen *çocukluk çalışmaları*, çocukları görünürleştirmeyi odağına yerleştiren bir disiplin olarak geliştiğini söylemek mümkün. Bu anlamda *çocukizm* ve *yöntem olarak çocuk* yaklaşımları bu disipline çocuklukların toplum ve akademide neden “görünmez”, “dışarıda” ya da “aşağıda” konumlandırıldıklarına ve yetişkinci düzenin bu söylemleri nasıl ürettiğine dair derinleşen analizleriyle katkı sunuyorlar. Diğer bir deyişle, çocukları merkez dışına çıkararak ya da çocuksuz bir şekilde çocuklukları analiz ederek, daha ilişkisel bir konuma vurgu yapıyorlar. Böylece özelleştirilen çocuk(luk)lardan değil yapısal inşalarla üretilen çocuk(luk)lardan bahsediyorlar.

Öte yandan, *çocukizm* ve *yöntem olarak çocuk* yaklaşımları, çocukluk sosyolojisi alanına kuşak düzeni tartışmasını yeniden düşünme yolu açıyorlar. Üstelik bunu sadece çocuk ve yetişkin arası ilişkiye değil çocukların karşılıklı bağımlı ilişkide olduğu farklı tür ve objelerle ilişkilere de odaklanarak yapıyorlar. Böylece yeni materialist, feminist ve postkolonyal çalışmalarla kesişerek ve etkileşerek disiplinlerarası iletişimi artıracak çalışmaların önlerini açmış oluyorlar. Çocuk ve yetişkin konumlarının politik bağlamda tarihsel olarak nasıl üretildiklerini analiz etme vurguları kimi çalışmalara farklı bağlamlardaki çocuk(luk) kurguları ve kurguların toplumsal düzendeki rollerini karşılaştırma olanağı doğuruyor. Ayrıca çocukların parçası oldukları ama bizzat çocukları içermeyen konularda çalışmalar yapabilmeyen önünü açan *yöntem olarak çocuk* çocukluk sosyolojisinin çocuklarla birlikte araştırma yapma vurgusuna farklı bir perspektif sunmuş oluyor.

- 1 Burada, 1980’li yılların sonu ve 1990’lı yılların başlarında orta sınıf çekirdek bir ailede geçen çocukluğuma işaret ediyorum. Bugünkü Türkiye koşullarında orta sınıf çekirdek ailelerde büyüyen çocukların karar alma süreçlerindeki rollerinin farklılıklar göstereceğini not etmek gerekir.
- 2 Çocuklar ve çocukluklar demek yerine metin boyunca çocuk(luk)lar kısaltmasını kullanacağım. Çocuk bireye ve çocukluk bir döneme işaret ediyor olsa da bu kullanım ile ikisinin de toplumsal inşalar olduğu ve çoğul temsiliyetlere karşılık geldiklerini belirtmeyi amaçlıyorum.
- 3 Örneğin 2018 yılında Greta Thunberg öncülüğünde İsveç’te başlayıp dünyanın diğer bölgelerine de yayılan okul eylemleri, iklim krizine dair yetişkinlerin sorumluluklarını ve acil önlemler alınması gerekliliğini tüm dünyaya duyurmuştur (Fridays for Future, 2024).

- 4 Bora'nın, 2021 yılında Young Bruhl'in (2012) *Childism: Confronting Prejudice Against* kitabını Türkçeye çevirirken, childism kavramını "çocuk düşmanlığı" şeklinde çevirdiğini not etmek gerekiyor. Bu çeviriyi çalışmasında kullanan Dikmen Özarslan (2023: 820) *childism* kavramının tıpkı feminizm gibi orijinal haliyle kullanılabileceğini, ancak *childism* kavramının literatürdeki iki ayrı anlamının, böylesi bir kullanımda karışıklığa sebep olabileceğini ifade ediyor. İki kavramsallaştırmanın farkını işaret etmek adına da, "çocuk düşmanlığı" ifadesinin devamına "çocukizm" kelimesini ekleme önerisinde bulunuyor. Ancak, çocukizmin İngilizcedeki kullanımlarına Türkçede farklı karşılıklar bulma gayreti, durumu daha da karmaşık hale getiriyor. Çocuğa karşı ayrımcılık anlamında *childism* kavramının "çocuk düşmanlığı" şeklinde çevrilmiş olması bu tartışmaların nedeni gibi görünüyor. Çalışma alanı çocukluk olmayan Bora'nın atadığı bu adın ilgili İngilizce literatürde bir karşılığının olmaması, Türkçe ve İngilizce literatürler arasında geçişler kurmada zorluklara yol açıyor. Bora'nın feminist çalışmalardan esinlenerek kavramı yeniden tanımlaması, kavramın *çocukluk çalışmaları* literatüründeki yolculuğuna dair akademik gerilimleri/tartışmaları da görmezden gelme riski taşıyor. Türkçe okur/yazar için belli kavramsal sabitlikler kurmayı amaçlayan yerleştirici tanım arayışları, *çocukluk çalışmalarının* yaratıcı tartışmalarından beslenecek ve bu tartışmalara katkı sunabilecek potansiyel bir Türkçe literatürü de zora sokabilir. Oysa "çocukizm" kavramının, Türkçede de İngilizcedeki gibi iki farklı anlamda kullanılmasına engel bir durum bulunmuyor. Sosyal bilimlerdeki pek çok kavram gibi "çocukizm" de bir uzlaşmayı ifade etmek zorunda kalmadan, farklı bağlamlara sahip tartışmalara kaynaklık edebilir. Dolayısıyla bu çalışma, kavramın doğrudan tercümesini yani, *çocukizm* kullanımını öneriyor.
- 5 İnsanın, dünya üzerindeki Sanayi Devrimi'yle başlayan ve giderek artan etkinliğini ifade eden, "İnsan Çağı" anlamına gelen terim.
- 6 Fanon'un (2023) tartışmalarında yer alan çocuk imgelerinden en bilinenlerden birisi *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabında bahsettiği bir karşılaşmadaki çocuktur. Bu karşılaşma ile Fanon beyaz bir çocuğun kendisini gördüğünde korkması ve tepki göstermesi üzerinden Fransa'da siyah olmanın bedeni, ırkı ve ataları üzerinden nasıl şekillendiğini analiz eder (a.g.e.:2023: 90).

Kaynakça

- Aksoy-Kumru, F. B., & Yılmaz, A. (2024). Temel Çocukluk Çalışmaları Kavramlarının Türkiye Bağlamında Yeniden Ele Alınması: Fail, Yetkin ve Katılımcı Çocuk. *Yaşadıkça Eğitim*, 38(1), 230-244. <https://doi.org/10.33308/26674874.2024381686>.
- Alanen L., Baraldi C., de Coninck-Smith N., vd. (2018). Cross-disciplinary conversation in childhood studies: Views, hopes, experiences, reflections. *Childhood*, 25(2): 127-141.
- Alanen, L. (2009). "Generational Order." In *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*, J. Qvortrup, W. Corsaro & M. Honig (Eds.), 159-174. Houndsmills: Palgrave Macmillan.
- Alanen, L. (2016). "Intersectionality' and Other Challenges to Theorizing Childhood." *Childhood*, 23 (2): 157-161.
- Ariès, P. (1962). *Centuries of Childhood; a Social History of Family Life*. New York :Knopf.
- Biswas, T. & Mattheis, N. (2022). Strikingly educational: A childist perspective on children's civil disobedience for climate justice, *Educational Philosophy and Theory*, 54 (2), 145-157. <https://doi.org/10.1080/00131857.2021.1880390>.
- Biswas, T., Wall, J., Warming, H., Zehavi, O., Kennedy, D., Murriss, K., Kohan, W., Saal, B., & Rollo, T. (2024). Childism and philosophy: A conceptual co-exploration. *Policy Futures in Education*, 22(5), 741-759. <https://doi.org/10.1177/14782103231185178>.
- Burman, E. (2018). Brexit, "child as method," and the pedagogy of failure: How discourses of childhood structure the resistance of racist discourse to analysis. *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*, 40 (2), 119-143.

- Burman, E. (2019a). *Fanon, Education, Action: Child as Method*. Abingdon: BrunnerRoutledge.
- Burman, E. (2019b). Child as method: Implications for decolonising educational research. *International Studies in Sociology of Education*, 28(1), 4–26.
- Burman, E. (2019c). Found childhood as a practice of child as method. *Childrens Geographies* 20 (3), 271–283.
- Burman, E. (2023a). Child as method and/as childism: Conceptual–political intersections and tensions. *Children & Society*, 37(4), 1021-1036. <https://doi.org/10.1111/chso.12615>.
- Burman, Erica (2023b). Child as method: A device to read the geopolitics of childhood. *Teknokultura. Revista de Cultura Digital y Movimientos Sociales*, 20(2), 243-250.
- Burman, E. (2023c). Child as Method as an Intersectional Frame for Conceptualising the Geopolitics of Child Rights. *The International Journal of Children’s Rights*, 31(3), 568-597.
- Burman, E., & Millei, Z. (2022). Post-socialist geopolitical uncertainties: Researching memories of childhood with ‘child as method’. *Children & Society*, 36(5), 993-1009.
- Burman, E., & Stacey, J. (2010). The child and childhood in feminist theory. *Feminist Theory*, 11(3), 227-240.
- Bora, A., Binici, V., Demiral S., Dikmen, A., Kılıç, Z., & Erdiller Yatmaz, Z. (2022). Söyleşi: Çocuklardan Taraf Olmak: Çocuk Düşmanlığına Karşı Çocukizm. *Cogito*, 108 (Kış), 68-94.
- Canosa, A., & Graham, A. (2020). Tracing the contribution of childhood studies: Maintaining momentum while navigating tensions. *Childhood*, 27(1), 25-47.
- Chen, K. H. (2010). *Asia as method: Toward deimperialization*. Duke University Press.
- Childism Institute (2024). <https://www.childism.org/>. Erişim tarihi 15 Ağustos 2024.
- Cook, DT., Frønes, I., Rizzini, I., vd. (2018). Past, present and futures of childhood studies: A conversation with former editors of *Childhood*. *Childhood*, 25 (1), 6-18.
- Demiral, S. (2021). Children’s Power To Challenge Authority. *Society Register*, 5(2), 99-114.
- Deszcz-Tryhubczak, J., & García-González, M. (2023). Thinking and doing with childism in children’s literature studies. *Children & Society*, 37 (4), 1037-1051.
- Dikmen Özarıslan, A. (2023). Childism (Çocuk düşmanlığı / Çocukizm) kavramı ve Covid-19 pandemisinin bu bağlamda değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), 816-843.
- Eraslan, L. (2019). Çocukluk Sosyolojisine Giriş. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(7), 81-104.
- Erdiller-Yatmaz, Z., Erdemir, E. & Demiral, S. (2022). Baby steps to a child-to-child network: A path to empower children for exercising their participation rights. *Children & Society*, 37 (6), 1691-2195. <https://doi.org/10.1111/chso.12661>.
- Erdoğan, T., & Vakıf, B. (2020). Çocukluk Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi ve Kuramsal Temelleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 44, 461-486. <https://doi.org/10.21497/sefad.845480>.
- Esser, F., Baader, M.S., Betz, T. & Hungerland, E. (2016). Reconceptualising agency and childhood: an introduction. In *Reconceptualising Agency and Childhood: New Perspectives in Childhood Studies*. F. Esser, M.S. Baader, T. Betz & E. Hungerland (Eds.), 15-32. London: Routledge.
- Frantz, F. (2020). *Siyah Deri Beyaz Maskeler* (4. Basım). (Çev. Orçun Türkay). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1952).

- Fridays For Future (2024). <https://fridaysforfuture.org/what-we-do/who-we-are/>. Erişim tarihi 12 Ekim 2024.
- Hammersley, M. (2017). Childhood Studies: A sustainable paradigm? *Childhood*, 24(1), 113-127.
- Haraway, DJ. (2016) *Staying with the Trouble: Making Kin in the Cthulucene*. Durham: Duke University Press.
- Gürdal, Y. D. (2013). Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisi ve Sosyolojiye Bakmak. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 15(4), 1-26.
- Illich, I. (1971). *Deschooling society*. Harmondsworth: Penguin.
- James, A., Jenks, C., & Prout, A. (1998). *Theorizing childhood*. Cambridge, UK, Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd.
- Mattheis, N. (2022). Making kin, not babies? Towards childist kinship in the “Anthropocene”. *Childhood*, 29(4), 512-528.
- Mayall, B. (2002). *Towards a sociology for childhood: thinking from children’s lives*. Buckingham: Open University Press.
- McGillivray, A. (2022). On Childism. *Canadian Journal of Children’s Rights Revue Canadienne Des Droits Des Enfants*, 9(1). <https://doi.org/10.22215/cjcr.v9i1.3942>.
- Mezzadra, S., & Neilson, B. (2013). *Border as method*. Duke University Press.
- Pierce, C.M., & Allen, G.B. (1975). Childism. *Psychiatric Annals*, 5, 266-270.
- Prout, A. (2005). *Future of Childhood: Towards the interdisciplinary study of children*. London: Routledge&Falmer.
- Postman, N. (1994). *The Disappearance of Childhood*. 1st Vintage books ed. New York: Vintage Books.
- Punch, S. (2020). Why Have Generational Orderings Been Marginalised in the Social Sciences Including Childhood Studies? *Children’s Geographies*, 18 (2), 128-140.
- Rosen, R. & Twamley, K. (2018). Introduction: The woman-child question: a dialogue in the borderlands. In *Feminism and the Politics of Childhood : Friends or Foes?* R. Rosen & K. Twamley (Eds.), 1-20. London: UCL Press.
- Thorne, B. (1987). Re-Visioning Women and Social Change: Where Are The Children? *Gender and Society*, 1(1): 85-109.
- Tisdall, E.K.M. & Punch, S. (2012). ‘Not So ‘New’? Looking Critically at Childhood Studies’. *Children’s Geographies*, 10 (3), 249-264.
- Qvortrup, J. (1993). Societal position of childhood: The international project childhood as a social phenomenon. *Childhood*, 1(2), 119-124.
- Qvortrup, J., Corsaro, W. & Honig, M. (2009). Why Social Studies of Childhood? An Introduction to the Handbook. In *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*, J. Qvortrup, W. Corsaro, & M. Honig (Eds.), 1-18. Houndsmills: Palgrave Macmillan.
- Wall, J. (2019). From childhood studies to childism: reconstructing the scholarly and social imaginations. *Children’s Geographies*, 20 (3): 257–270. <https://doi.org/10.1080/14733285.2019.1668912>.

- Wall, J. (2022). Children's Rights and Voting Age Discrimination. *Harvard Human Rights Journal Online*, November. Erişim adresi <https://journals.law.harvard.edu/hrj/2022/11/childrens-rights-and-voting-age-discrimination/>.
- Wall, J. (2023). Adulthood and voting age discrimination. *Harvard Human Rights Journal*, 36(2), 327-340.
- Warming, H. (2022). Childhood prism research: an approach for enabling unique childhood studies contributions within the wider scholarly field. *Children's Geographies*, 20(3), 284-296.
- Yılmaz, A., & Demiral, S. (2023). Alternatif Bir Yöntem Olarak Katılımcı Öğrenme: Çocuklarla Kentsel Mekân Üzerine Gerçekleştirilen Yaratıcı Uygulamalar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 192-208. <https://doi.org/10.18490/sosars.1382521>
- Young-Bruehl, E. (2012). *Childism: Confronting Prejudice Against Children*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Young-Bruehl, E. (2021). *Çocuk Düşmanlığı: Çocuklara Karşı Önyargıyla Yüzleşme*. Çeviren: Aksu Bora, İletişim Yayınları: İstanbul.